

Neven Budak, Vjeran Katunarić (ur.)

Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu

Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010, 197 str.

Radovi sa skupa »Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu« objavljeni su u istoimenom zborniku u izdanju Centra za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Urednici su Neven Budak, povjesničar i redoviti profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu, te Vjeran Katunarić, sociolog i redoviti profesor na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru.

Urednici su ujedno i autori dvaju tekstova u zborniku. Naglašavaju kako unatoč tomu što se o odnosu globalizacije i nacionalnog identiteta u Hrvatskoj raspravlja već dvadesetak godina i pritom publiciraju različiti znanstveni i neznanstveni radovi, mijenjanjem konteksta u kojem se oblikuje hrvatski identitet permanentno se otvaraju nova pitanja i traže odgovori na još neodgovorena.

Iza predgovora nalazi se cjeloviti govor bivšeg predsjednika Republike Hrvatske Stjepana Mesića, pod čijim je pokroviteljstvom skup održan.

U zborniku se, u kojem je zastupljeno jedanaest autora različitih znanstvenih disciplina, analizira/polemizira o odnosu/ima hrvatskog identiteta u europskom okruženju. Prilozi su logičko-analitički svrstani u četiri grupe: teorijsko obrazloženje i povijesno utemeljenje hrvatskog identiteta, hrvatski identitet i europsko okruženje, politike identiteta te identitet i vrijednosni sustavi.

U dijelu o teorijskom obrazloženju i povijesnom utemeljenju hrvatskog identiteta autori s različitih teorijskih polazišta,

dotičući se srednjega vijeka i ranoga novog vijeka, propituju načine oblikovanja hrvatskog identiteta. Naglašavaju kako taj proces nije završen, već se uvijek iznova oblikuje i još traje.

Neven Budak u prilogu »Hrvatski identitet između prošlosti i sadašnjosti« upozorava na kompleksnost poimanja identiteta u hrvatskoj prošlosti te želi samo naznačiti moguće pravce njegova razvoja. Identitet hrvatske nacije, kako naglašava, formirao se u drugoj polovini 19. i u prvom desetljećima 20. stoljeća »kao niz općeprihvaćenih, ali ne do kraja određenih mitologema iz kojih je svatko mogao uzimati što želi i odabirom sebi prihvatljivih elemenata kreirati vlastiti identitet« (str. 9). Unatoč kompleksnosti hrvatskoga nacionalnog identiteta u prošlosti i danas, zaključuje kako bi novi hrvatski identitet trebao uključiti sve ono što je nastalo na prostoru Hrvatske, bez obzira na etničku pripadnost tvorca određene baštine. Trebao bi uključivati i pozitivne utjecaje globalizacijskih procesa, uz poštovanje lokalnih identiteta, i osnažiti zajedničke elemente identiteta (jasne simbole kao poruke o tome što smo i što nudimo drugima) te bi to trebala biti najvažnija zadaća hrvatske intelektualne elite.

Sociolog Duško Sekulić u »Pojmu identiteta« govori o temeljnim razlikama između objekata i pojma prirodnih i društvenih znanosti. Za razliku od prirodnih znanosti, čiji objekti imaju fiksirane esencije koje se ne mijenjaju, u društvenim su znanostima objekti heterogeni i u pogledu svojih konstitutivnih elemenata te su rezultat društvenih procesa. Razumijevanje identiteta, kako ističe, ustvari je razumijevanje povijesnog procesa, njegove konstrukcije. »Biti Hrvat nije objektivni identitet koji svi imamo u jednakoj mjeri. On nije ni kulturni identitet, jer su zapravo jezični, običajni identiteti obično uži nego

hrvatski identiteti. Nacionalni identiteti su politički identiteti sastavljeni od konstruiranih političkih, kulturnih i povijesnih elemenata« (str. 37). Autor raspravlja o upotrebi pojma identitet u sociologiji, navodeći različite sociološke pravce/škole poput funkcionalizma i simboličkog interakcionizma te njihova poimanja i analize identiteta. Potom raspravlja o esencijalizmu i konstruktivizmu u shvaćanju kolektivnog identiteta dajući stvarne primjere analiza nacionalnih identiteta dvaju autora, jedne koja uzima u obzir povijesnu dinamiku i fluidnost njegove izgradnje (Huntington: *Who are We?*) i jedne pisane u esencijalističkoj formi (Eduard Kale: *Hrvatski kulturni i politički identitet*).

Filozof Gvozdan Flego u prilogu »Bilješke uz pojam identiteta« najprije izražava skepsu prema pojmu/definiciji hrvatski nacionalni identitet jer izaziva nedoumice i semantičke stranputice, implicira statičnost i okrenutost prema prošlosti onoga što je identično te se koristi jednoobraznom definicijom kolektivnog identiteta i sintagmom nacionalnog identiteta ne obazirući se na promjene u uvjetima globalizacije (str. 29). Ističe kako je potrebno precizno definirati pojmove koje rabimo, a posebice riječ identitet, te smatra kako više nitko ne može proturječiti dinamičkom poimanju čovjeka i ne priznavati razvojnu narav ljudskog identiteta. »Svaki član društva je društveno polivalentan i mješavina različitih poslova i funkcija koji obavlja u političkom i društvenom životu« (str. 57).

U drugom dijelu zbornika, koji se odnosi na hrvatski identitet i europsko okruženje, propituje se novo značenje nadnacionalnog identiteta integracijom Hrvatske u Europsku uniju.

Politolog Dario Čepo u prilogu »Od nacionalnog k supranacionalnom: europski identitet i Europska Unija« pita dola-

zi li do stvaranja/izgradnje EU-a ili postojeći nacionalni identiteti stvaraju nadnacionalni identitet. Počinje kratkim osvrtom na ideje razvoja identiteta, navodeći različite kutove gledanja na koncept identiteta, i u kontekstu EU-a nastoji pokazati usmjerenost na izgradnju identiteta s kulturnih i političkih pozicija. Zajednički identitet EU-a, kako zaključuje, ne bi ugrozio postojeće nacionalne identitete, nego bi samo utjecao na hijerarhijsku promjenu u identitetskoj matrici pojedinaca koji su danim identitetima obilježeni (str. 69).

Povjesničar Tvrtko Jakovina u prilogu »Hrvatska vanjska politika (Što smo bili, što jesmo, što želimo i što možemo biti?)« govori kako je vanjska politika odraz zbivanja u državi (brojnih ograničenja i strahova političke elite ili njezine hrabrosti, odnosno odlučnosti). U većini slučajeva unutrašnja politika u Hrvatskoj prevladavala je nad vanjskom i pitanje je je li i koliko imala pozitivnog učinka na vanjskopolitički ugled države (str. 85). Autor upozorava kako se Hrvatska neprestano bavi nizom nejasnoća koji joj opterećuju samopercepciju i pristup na međunarodnoj sceni. Osjećaj nesigurnosti Hrvatske najviše se prepoznaje u stavovima kako smo bolji od velikog broja zemalja s kojima graničimo ili pak usporedbama sa zemljama prema kojima osjećamo zavist i inferiornost. O Europskoj uniji, naglašava, ne raspravljamo dovoljno i nemamo jasno definirane ciljeve niti znamo kako se naši interesi usklađuju s interesima država u čiji krug težimo doći (str. 91). Zaključuje da vanjskopolitički položaj Hrvatske može biti definiran i prepoznatljiv tek kad provedemo reforme iznutra, pomirimo se s prošlošću, počnemo iznova učiti i misliti o prošlosti te pritom iz nje izvučemo ono što nam je korisno.

U trećem dijelu zbornika riječ je o politikama identiteta i kulturnoj politici u Hrvatskoj.

Vjeran Katunarić u »Hrvatskoj politici i izazovima globalizacije« govori o obilježjima kulturne globalizacije, nacionalnim odgovorima na kulturnu globalizaciju, antiglobalizmu – antibalkanizmu i kulturnoj strategiji koja bi bila optimalna za Hrvatsku. Komercijalnost i profiterstvo, nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, ekspanzije, anglofonija (hegemonija engleskog jezika i audiovizualne produkcije na tom jeziku) i centrifugalni komunikacijski učinak na periferiji koji se manifestira smanjenjem ili prekidom komunikacije među susjedima glavna su obilježja kulturnoga globalizma. Promišljanje kulturnog razvitka u Hrvatskoj, kako napominje, imalo bi smisla jedino ako bi se formirale kulturne elite s odgovarajućim političkim koalicijama i stratezijskim timovima stručnjaka koje bi proizvele transformacijski odgovor na globalizacijski pritisak. To bi uključivalo izgradnju multipolarnog svijeta u sferi geopolitike koji bi svoje pandane imao u sferi geokulture (za Hrvatsku od kulturne razmjene do zajedničkih projekata u kulturi, osobito južnoslavenske kulturne veze), potom konsenzus između etnocentričke, globalističke i transformacijske provenijencije (pragmatičnost i komunikativnost te težnja za kreativnim preoblikovanjem vlastitih identitetskih poruka), daljnju diferencijaciju različitih razina kulturnog života, kulturnih proizvoda, odnosno brendova, i identiteta: lokalnih, tradicionalnih hrvatskih regija, nacionalnih i dr. (str. 115).

Sociolog Rade Kalanj piše o identitetu i politici identiteta, odnosno političkom identitetu. Upozorava na kompleksnost i višeznačnost u određenju pojma identitet definirajući ga kao pojmovni konstrukt u čiji se sadržaj može trpati najrazličitija konkretna određenja, ovisno o tome što se njime želi postići, dokazati ili legitimirati,

bilo na individualnoj ili kolektivnoj razini (str. 118). »Identitet je forma individualne i društvene egzistencije bez koje pojedinci i društvene grupe ne bi imale egzistencijalni smisao, ali je i konceptualna tvorba koja ima određenu funkciju bez obzira da li je relativiziramo ili apsolutiziramo« (str. 119–120). Iz navedenih razloga identitet dobiva i političko značenje, pa govorimo o politici identiteta koji zahvaća političke, kulturno-tradicijske, običajne, etničke, rodne, religijske i socijalne identitetske naracije. Politika identiteta ili politika priznanja danas je sastavni element oblikovanja demokratske političke volje. Multikulturna politika zaslužna je za politizaciju identiteta. Kalanj navodi i analizira oprečne struje i mišljenja o politici multikulturalizma. Zaključuje kako je integracijska politika identiteta racionalno-demokratsko sredstvo za postizanje društvene integracije.

Pravnik Vladimir Pezo u svom radu obrađuje hrvatski identitet u odnosu na sport/sportska natjecanja, analizirajući aspekte sporta kroz profit, sportske rezultate te individualni i kolektivni identitet. Smatra kako je razvoj društvenih djelatnosti i sporta u europskoj Hrvatskoj snažna poluga u razvoju turizma, zdrave hrane, ekološki očuvane prirode i pitke vode.

Kazališna redateljica Snježana Banović piše o nedostatku strategije razvoja nacionalnih kazališnih kuća i hrvatskome kulturnom identitetu. Analizira kulturne elite tijekom 19. i 20. stoljeća te političke i nacionalne zahtjeve u pogledu kulturne autonomije i decentralizacije kulture. Promišljanje »odozgo« (nacionalne kazališne kuće kao dio političkog programa djelovale su u smjeru politike, a ne estetike i nacionalnoga kulturnog identiteta) dovelo je do kulturnog etatizma i konformizma velikih kulturnih institucija, njihova anakronizma i vrlo često autizma u odno-

su na estetske i druge kulturne trendove u Europi i svijetu. Većina kulturnih institucija u Hrvatskoj, naročito kazališta, kako tvrdi autorica, nema plan vlastitog ulaska u Europu, već čekaju Europsku uniju da dođe k njima, zajedno sa svojim programima, planovima i novcem. Navodi da se u pristupnim programima za integraciju Hrvatske u EU kulturni identitet i kultura, koji su po mnogima temelj svekolikoga društvenog identiteta, gotovo nisu spominjali. Zaključuje kako je kulturne norme nemoguće propisivati i uređivati regulama nekih drugih kultura te da Hrvatska nema trendove kulturnog razvitka, a ideja razvoja nacionalnih kazališnih kuća u 21. stoljeću samo je »mrtvo slovo na papiru«.

U četvrtome, zadnjem dijelu zbornika raspravlja se o političkom identitetu i vrijednosnom sustavu.

Politolog Goran Sunajko govori o političkom identitetu i hrvatskoj socijalnoj svijesti. Prikazuje teorijske aspekte političkog identiteta analizirajući identitet političkog tijela te politički identitet kao nacionalni identitet i vrijednosni politički identitet kroz socijalnu svijest u Hrvatskoj. Zatim razmatra europski politički identitet, koji bi trebao zadovoljiti tri razine: identitet političkog tijela, nacionalni identitet i vrijednosni politički identi-

tet. Hrvatska kao i Europa zbog identiteta koji nije homogen treba se okrenuti politici identiteta koja bi mobilizirala poželjne vrijednosti, prije svega racionalno-korisne i pragmatične za buduće političke odnose koji se ne moraju pomiriti s neoliberalnim globalnim trendovima (str. 188). Autor zaključuje da identitet koji je promjenjive prirode treba graditi aktivnom politikom identiteta kao jednom od politika koja će ga učiniti korisnim u sadašnjosti.

Unutar ovog zbornika uz navedene članke/priloge predstavljeni su i vizualni identiteti Hrvatske u interpretaciji poznatog dizajnera Borisa Ljubičića.

Definiranje, važnost i uloga identiteta danas je jedno od ključnih pitanja u promjenjivim društvenim uvjetima, pa je analiza pojma identiteta kao središnje teme skupa i zbornika znanstveno opravdana i relevantna.

Zbornik nudi širok raspon teorijskih pristupa nacionalnom identitetu te različite konkretne primjere, strategije i odgovore o hrvatskome nacionalnom identitetu u europskom okruženju u prošlosti i sadašnjosti, kao i u uvjetima globalizacije, čime je podjednako zanimljiv akademskoj zajednici, političkoj javnosti i široj čitateljskoj publici.

Marina Perić Kaselj

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*